

קונטרס

בנין יעקב

ערב

פסח

אמרים יקרים מפנינים נפלאים
לעורך הלבבות בימים המאירים
להבהיק עיניים ביהלום וספירים

תוכן הענינים

ערב פסח

לא ימצא בבתים - העבודה של בדיקת וביעור חמץ הוא לבער את החמץ
שבלב.....ג

תשפ"ב

© כל הזכויות שמורות

להערות אפשר לפנות לטל-פקס : 02-999-8201

או למייל : GMAIL.COM@3122131

ניתן להשיג הקונטרס

בירושלים : 053-31-53-661 050-41-75-336

בבית שמש : 052-76-30-720

כמו כן ניתן להשיג את סדרת הקונטרסים

בנין יעקב על המועדים

אלול - תשרי - חנוכה - שבובי"ם - פורים - ד' פרשיות

חודש ניסן - חג הפסח - ספירת העומר - שבועות - בין המצרים

וכן בנין יעקב על התורה: בראשית - שמות

ערב פסח

לא ימצא בבתיכם

העבודה של בדיקת וביעור חמץ הוא לבער את
החמץ שבלב

אור לארבעה עשר בודקים את החמץ

מי כעמד ישראל גוי קדוש בארץ, אשר בהודיע לו המלך כי יבוא לשכון בביתם פנימה ומצווה אותם (שמות יב, יט) "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", הרי שמחמת זה הציווי עסוקים בכל בתי ישראל עד למעלה ראש, ועל צבאם מנצחים אלו הנשים צדקניות שבזכותן נגאלו ישראל, ומכבדים את הבית בכל מיני מירוק וכיבוד עד כמה שיד אדם מגעת, ומתרחקים ממאה שערי היתר ובלבד שלא להיכשל חלילה בספק ונדנוד של חמץ, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוקיו.

וברוך הוא וברוך שמו, שהגיענו לאחר שבועות הרבה של הכנה רבה לקראת ימי הפסח הממשמשיםין ובאין, וזיכנו להגיע עד אור לארבעה עשר, הזמן שבודקין בו אחר החמץ בחורין ובסדקין לאור הנר.

הווי אומר, שהנה זה עומד אחר כתלנו, ולא נותר לנו אלא מספר שעות עד הופיע עלינו ליל התקדש החג הקדוש והנורא - הלילה אשר כיום יאיר, וזהו הזמן הראוי והנכון לערוך את חשבון נפשנו, לבדוק ולבחון עד כמה תיקנו את נפשותינו להיות ראויים - ולו באפס מה - לקראת ההארות הגדולות והקדושות

המתגוללים ומושפעים עלינו בחג הפסח עד אין שיעור^[א], והאם באמת ביערנו את החמץ הפנימי מתוך מסתרי הלב.

ומי מעכב שאור שבעיסה

מובדלת היא האיסור של חמץ וחמורה משאר כל האיסורים שבתורה, ועיינו תראינה שהצריכה אותנו התורה הקדושה לבער את החמץ ולהעבירה מן העולם בשריפה, ועוד הוסיפו חכמים החיוב לחקור אחר החמץ בשבע עיניים בחקירה ודרישה, ואף לבדוק אחריו בחורין ובסדקין, וכל כך חמור האיסור, עד שבחג הפסח אי אפשר לבטלו אפילו בכלשהוא, ואלו איסורים שלא מצאנו דוגמתם בכל התורה כולה גם בשאר איסורי כרת, ואומר הדבר דרשנו, על מה ולמה ראו להתמיר בזה כל כך.

שאלה זו כבר נשאל הרדב"ז בספר תשובותיו (ח"ג סימן תקמו), ואף כתב על זה תשובה ברורה ונעימה המובאת כאן ככתבו וכלשונו: "על כן אני סומך

(א) ואע"פ שקדושת ליל הסדר מופיע עלינו בדילוג ושלא לפי ערך מעשינו ומדרגתנו, ולכאורה כיצד שייך בזה הכנה, מכל מקום כתבו בספרים הקדושים שיש להכין ולפתוח את פתחי הנפש ומסתמי הלב, שיהיה הדלת פתוח ויוכלו כל אלו הקדושות להיכנס פנימה, וכדרך שכתב בספה"ק 'עבודת ישראל' (לשבת הגדול), וזה לשונו: בגמרא (פסחים ב.) אור לארבעה עשר בודקין את החמץ. כבר פירשתי שהחמץ הוא היצר הרע כמו שפירש הרמב"ם שחמץ הוא מלשון גזילה מלשון אשרו חמוץ (ישעיה א. יז), ולכך חמץ מרמז על היצה"ר שמי שהולך בעצת היצה"ר הוא נגזל משרשו. ולכך צריך לבער החמץ בערב פסח ולעשות הכנה שיוכל להשרות עליו הקדושה הגדולה שמתגלה בליל פסח.

שפסח, הוא מלשון פסוח ודלוג. כי בכל מועד הקדושה אינה באה לאדם בפעם אחת, רק צריך להמשיך עליו הקדושה בתפלות ערבית ושחרית ומנחה. אבל בפסח בא הקדושה לאדם בפעם אחת כלשון פסח כנ"ל. ולכן צריך הכנה, כי אף על פי שבא אור הבהיר אף על פי כן צריך כל אדם לטהר עצמו כדי שיוכל לקבל אור הבהיר. למשל, שהחמה אף על פי שהיא זורחת ביותר אף על פי כן צריכין החלונות להיות פתוחים, שאם יהיו סתומים לא תוכל החמה לזרוח להבית.

על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפילו כל שהוא לא במיל, והרי זה אמת ונכון, והנראה לעניות דעתי כתבתי, עד כאן לשון הרדב"ז זי"ע.

העולה מתשובה זו, כי כל גופי ההלכות החמורות של איסור חמץ, וכל החובה הגמורה לבער אותה מכל וכל, אינם אלא ענף המסתעף מן השורש הפנימי, הלא הוא היצר הרע וחילותיו שמחמיצין את הלב ומרחקין אותו מכל דבר שבקדושה, ואף על פי שהרצון האמתי של האיש הישראלי הוא לעשות את רצון קונו ולעבדו בלבב שלם, אבל קשה לו לעמוד לפני אותו מלך זקן וכסיל שנמשל לשאור המחמיץ ומתפיל את העיסה. ועל כן, בהגיע זמן חירותנו, הזמן שבו אמרה לנו התורה (שמות יב, יט) "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", הרי שהחובה לנו לעמוד על קמינו, לחפש בדרישה ויגיעה בכל חדרי ומסתרי הלב ולבער משם את היצר הרע ולעקרו מן השורש.

יסוד ושורש הדברים הוא מתוך דברי רבותינו בגמרא (ברכות יז.) שכבר אמרו, "רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם". ובדומה לזה אמרו גם בזוהר הק' (רעיא מהימנא פרשת בא מ:): בזה הלשון: "והא אוקמיה חבריא, ורוא אוקימנא, בין חמץ ומצה דכמה דוכתי, דא יצר רע, ודא יצר טוב", [והרי פרשה החברים, וכבר בארנו את הסוד שבין חמץ למצה בכמה מקומות, שהחמץ הוא היצר הרע והמצה הוא היצר טוב].

לבער החמץ שבתוך מפתחי הלב

הרי לנו מפורש, שמצות ביעור חמץ מכוונת הדק היטב כנגד החובה הקדושה לבער מאיתנו את היצר הרע וכל גונדא דיליה, ולפיכך כתב בשל"ה הק' (מסכת פסחים פרק דרך חיים תוכחת מוסר - תקכה) כלשון הזה: "בביטול החמץ וביעורו, יזכור כי החמץ הוא היצר הרע הוא השמן, שאור שבעיסה, ושאסור אפילו במשהו,

ויבדוק אחריו בחורין ובסדקין לבערו ולבטלו בסור מרע ועשה טוב, ויטהר קודם החג הקדוש, אשר השם יתברך בחר בנו^[ב].

כיוצא בזה כתב הרבינו בחיי בחיבורו 'כד הקמח' (ערך פסח): "וכיון שהחמץ יש בו רמז ליצר הרע, מכאן יש לנו רמז שכשם שאנו מצווים לבטל החמץ בלב מן התורה, כך אנו חייבים לבטל יצר הרע מהלב ושלא ימשול בנו, וזהו שאמר הכתוב 'תשבותו', ודרשו רבותינו ז"ל (פסחים ד:), דהיינו ביטול בלב, דכתיב 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' (בראשית ח, כא)".

ובולם מתנבאים בסגנון אחד, כי ממש כן כתב בספה"ק 'אוהב ישראל' (לפסח), וזה לשונו: וזהו ענין בדיקת חמץ, היינו שכל אדם יבדוק עצמו מהמדות שיש לו, ואחר כך, אם ימצא אצלו איזה מדה רעה חס ושלום, יבער אותה מכל וכל על ידי התשובה שלימה שיקבל האדם על עצמו שלא לעשות עוד כזאת. וזהו 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים', היינו שממש צריך האדם בעת הזאת שיצא ממצרים, שהם הקליפות, ומן השמים יסייעוהו".

הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא

על כל פנים, למדים אנו מכל אלו הדברים, שהחמץ והיצר הרע אנגודים וצוררים יחדיו כחדא מחתא, ובכל מקום אשר יימצא בו חמץ הינך מוצא שם גם את היצר הרע הכרוך אחריו ככלב, ואילו כאשר מבער את החמץ מן החורין ומן הסדקין הריהו משרש ועוקר יחד עם זה גם את השטן ואת הסט"א וניצול מהם

(ב) אך למותר לומר, שכל מה שהאריכו רבותינו בענין החובה לחפש אחר החמץ שבלב, לא אמרן אלא בחובת האדם אצל עצמו, אבל חלילה וחלילה מלחפש אחר החמץ של השני, ושלא כטבע האנשים המחפשים את נגעי חבריהם בעוד ואינם רואים כלל את נגעי עצמם, ואומרים על זה בדרך צחות, שעל כן שורפים יחד עם החמץ גם את הכף והנוצה של הבדיקה, כי בהיות שהם חיפשו את החמץ שאינו שייך להם לפיכך יש לדונם בשריפה.

ומהמונם, וכדכתב ה'באר היטב' עלי גליון בהלכות הפסח (סימן תמוז) בזה הלשון: "האר"י ז"ל כתב, הנהדר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה"^[ג].

בענין זה מסופר על הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין זצוק"ל הי"ד, שבכל שנה ושנה בהתקרב חג הפסח היה נוטל את כל כלי הפסח שלו, ואף על פי שהיו שמורים ומוצנעים בכל השנה כולה, מכל מקום היה מכשירם ומגעילם מחדש לקראת החג הממשמש ובא, ואף מעם היה נותן בזה, שהרי אמרו שהנהדר ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ואילו הוא כן נכשל בחטא במשך השנה האחרונה, ואם כן, יש מקום לחשוש שבפסח דאשתקד לא נוהר דיו מן החמץ, אי לכך, הריהו מכשיר מחדש את כל הכלים שהשתמש בהם בשנה העברה, בכדי לצאת מכל חשש שהוא.

(ג) בספר 'דברי תורה' להרה"ק ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש (ה"ו אות פ"ו) הביא מקור לדברי האריז"ל מהזוה"ק (כי תצא רפ"ב) וזה לשונו: "כולהו צריכים למיהוי שמורים ונטורים מחמץ ושאוור בכל שהוא וכל מאכלים ומשקין כלהו נטורין, ומאן דנטיר לון מחמץ ושאוור גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע דהא איתעביד גופיה קודש ונשמתיה קודש קדשים", ע"כ.

ראה עוד ב'בני יששכר' (מאמרי חודש ניסן מאמר ד - טיול בפרדס, דרוש ו) שהרחיב במאמר זה, וזה לשונו: והנה ככה תרמוז המצוה הזאת בכל שנה ושנה, והיא בחינה שרשית לכל השנה לבער המדות רעות ולבחור בטוב, הכל בשפיטת הדעת בצדק, דבר גדול דיבר לנו מרן האריז"ל הנהדר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, המשכיל על דבר יבין הדבר לאשורו על פי הנ"ל, ובעל 'הפלאה' ז"ל (בפנים יפות פרשת בא) אסמכה אקרא (שמות יג, י) 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה' - כשתשמור את החוקה הזאת בזמנה - 'מימים ימימה', יהיה לך שמירה כל השנה, היינו כענין 'ימים תהיה גאולתו' (ויקרא כה, כט), וכענין 'תשב הנערה אתנו ימים' (בראשית כד נה), היינו סביבות הגלגל שנה שלימה, ע"כ.

ודבר פלא כתב ב'שם משמואל' (מועדים - ראש השנה): והנהדר במשוהו חמץ בפסח נעשה גופו קודש ונשמתו קודש קדשים כבזוה"ק, ובספר 'חסד לאברהם' שאין אדם יכול לבוא לשער הני בקליפה, הוא השער שהבא בו לא ישוב לעולם, רק אם חוטא ארבע מאות יום בלי הפסק, ופסח ושלושים יום שלפניו הם מוציאים את האדם מתחת שעבוד הקליפות, וע"כ אי אפשר ששום איש מישראל יבוא ח"ו לשער הני בקליפה כי טרם מלאות ת' ימים בא הפסח ומוציאו.

פשיטא הדבר שאין לנו לפרש מעשה זה כפשוטו, שהרי לא יעלה על הדעת שאותו צדיק וקדוש נכשל חלילה באיזה נדנוד חטא ועוון, אלא שלפי מדרגתו הגדולה ושפלות רוחו היה מרגיש כן בנפשו, ולא באנו בסיפור דברים בעלמא, אלא ללמדנו עד היכן הדברים מגיעים, ועד כמה צריך להיזהר ולהתרחק ממשוהו חמץ, ויתירה מזה, שנבין ונדע אל נכון, כי ביעור היצר הרע והמעשים הרעים מקרבנו הינם חלק בלתי נפרד מחובת ביעור החמץ, וכאשר זוכה אכן להיזהר מאיסור החמץ הריהו זוכה לשמירה יתירה שלא להיכשל בכל מיני עבירות.

אסמכתא לזה מן הגמרא במסכת עבודה זרה (ד:), שם אמרו כי לא היו ישראל ראויים להיכשל בחטא העגל, ולא נכשלו ישראל בחטא זה אלא בכדי ליתן פתחון פה ודרך של תשובה לאלו הבאים לשוב מן העבירות שבידם, שילמדו מדור המדבר, שאם הם יכלו לשוב בתשובה הרי שגם אנו יכולין לעשות כן.

ויש לדקדק בזה, מגין הווי ליה לגמרא לידע שלא היו ראויין כל אותו הדור לחטוא, אולי היו ביניהם כמה וכמה אינשי דלא מעלי שראויים היו להיכשל בזה, אלא אמרו בספרים הקדושים, שיש ראייה ברורה מן התורה המעידה על יוצאי מצרים שהיו כולם אנשים כשרים באותה שעה, שהרי התורה עצמה אומרת שבשעה שיצאו ישראל ממצרים לא היה בידם שום חשש חמץ, כמו שנאמר (שמות יב, לפ) "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ", ואם התורה הקדושה מעידה עליהם שלא היה בהם שום חמץ, הרי שלא היו ראויים לחטוא כל השנה כולה, כדאמרינן לעיל, ומדחזינן שבאותו השנה נכשלו בחטא העגל, חייב אתה לומר שלא מחמת שהיו ראויים לזה נכשלו, אלא אך ורק בכדי להורות דרך תשובה לרכיבם.

הבא לטהר מסייעין אותו

בביאור פנימיות העניין שאמרו שהגזר ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא, איתא באלשיך הק' (שמות יב, יג-ב) וכיוצא בזה גם ב'אור לשמים' (ליקוטים), שביארו על פי המובא בזה"ק (חלק ג רנב.), שהאותיות של 'חמץ' ושל 'מצה' שווין האחד לשני מלבד אות אחת המשתנה ביניהן, שהחמץ נכתב בהאות

ח' ואילו מצה נכתב באות ה', ולעולם גם שני האותיות הללו ה"א וח"י"ת כמעט ודומין מאד בצלם דמות תבניתם, שבשניהם יש פתח פתוח בתחתית האות.

ובגמרא (מנחות כט:): אמרו שהפתח הגדול מלמטה בא לרמוז, שכל הרוצה לירד מטה מדחי אל דחי ולצאת לתרבות רעה הרשות בידו ואין מי שימנע בידו, אבל כאשר יתחרט האדם וירצה לשוב בתשובה שלימה אז כבר לא יוכל לשוב דרך אותו הפתח מלמטה, אלא הוא כבר צריך לחתירה מיוחדת אשר יוכל לשוב בעדה עד למקום הקדושה, וזהו הפתח הקטן שיש רק בצדה העליון של האות ה', שהוא פתוח אך במשהו, ודרך הפתח הזה יכול הבעל תשובה לשוב אל השי"ת ולחסות בצל כנפי השכינה הקדושה.

בזה פירשו את המאמר 'כל הנוהר ממשוהו חמין', דהיינו, שכל שנוהר לשוב בתשובה על חטאיו באותו הפתח של האות ה' דמצה, שהוא פתוח אך במשהו יותר מן האות ח' דחמין, אזי 'מובטח לו שלא יחטא כל השנה' - כי כל ימיו הם בתשובה, אבל אם אינו נזהר דיו לשוב באותו הפתח קטן, הרי שהאות ה' דמצה נהפכת חלילה להאות ח' דחמין הסתום בצידה, ואזי זקוק הוא להתעוררות רחמים רבים, (וראה עוד בענין זה במהרש"א מסכת פסחים קמז:).

לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח

עתה, עם הביננו את גודל עניין הזהירות מן המשהו חמין, שהוא מחובת האדם בעולמו להיזהר ולהישמר שיהיה ביתו ריקן מכל חטא ועוון, עד שמכוח זה החמירו חכמינו כל כך בהלכות ביעור חמין, וחייבו אותנו לחפש אחריו אפילו בחורין ובסדקין ובכל מקום שידו של אדם מגעת, נדע גם עד כמה יש לנו להתאמץ בעבור חובת המצוה הזאת בגשם וברוח, ולא לחסוך כל עמל ויגיעה למען מצוה רבה זו.

ובן נהגו רבותינו מאורי ישראל עיני הדורות, שלא היו סומכים על שליחים לבדוק את החמין, אלא היו מטריחים את עצמם ביותר עד שהיו יודעים בנפשם כי אכן עלתה בידם, ואפשר לומר הטעם בזה, שהיות והמצוה של ביעור חמין מורה

על ביעור השאור שבעיסה, על כן לא יכלו הצדיקים השקט, עד אשר הרגישו באמת שזכו לבער את היצר הרע מכל וכל.

העיד בקדשו הגה"ק רבי שמעון סופר זצוק"ל אב"ד קראקא ובעל ה'מכתב סופר', על אביו הגדול מרנא ורבנא ה'חתם סופר' זי"ע (מכתב סופר סוף סימן ז), וזה לשונו: "ועיני ראו את אדוני אבי מורי ורבי מאור הגדול ז"ל, כשבדק חמץ לבש הסרבל והכובע כהולך לביהכ"ג, והרבה לבדוק כל הבית והעליה והלול וכל ארגו וארגו והגן, כל מקום שאפשר במציאות שבעולם להכניס שם חמץ. ויש לקחת ממנו ז"ל מוסר וללמוד קל וחומר, מה הוא שתורתו אומנתו והיה לו בנים ובנות ובחורי חמד אשר היו כדאי לסמוך עליהם ומכל מקום עשה בעצמו גם מה שלא היה לפי כבודו להכניס ראשו ללול של תרנגולים, מכל שכן אנו והמונינו שאנו מבטלים בעוה"ר מדברי תורה לשיחה במילה, מכל שכן שנעשה הכל בעצמינו ובכבודינו באופן המועיל"^[ד].

והצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא

מדם נכלה דברינו, שומה עלינו לעורר על חובת התפלה, להפיל את תחינתנו לפני המקום ברוך הוא, שהוא ציונו על מצות ביעור חמץ, שיהא בעזרנו לזכות להינצל מן המשהו חמץ בעין ומן המשהו חמץ שבלב, ועל אף שאנו מתאמצים על כך ביותר ומטריחים עצמנו עד כמה שידינו מגעת, עדיין צריכים אנו לסייעתא דשמיא מרובה שלא ניכשל חלילה, כי מבלעדי עוון עזרתו אין לנו עזרה וישועה.

(ד) על החובה לטרוח בעצמו על בדיקת החמץ, כתב שם הגה"ק בעל ה'מכתב סופר' טעם הגון, ואומר שיש לנו ללמוד ממעשה הקב"ה שירד בעצמו למצרים לבער שם את הרע, ולא סמך כלל על מלאך או על שליח שיעשו זאת עבורו, כך גם אנו צריכים ללכת בדרך זה ולבער החמץ בעצמנו ולא לסמוך על השליחים.

על כן ראוי לכל אחד ואחד לומר בכוונה גדולה את התפילות שכתב רבינו החיד"א ז"ל בספר 'עבודת הקודש' (מורה באצבע סימן ז), והוא כולל בתפלתו את ב' מיני החמץ גם יחד, וכך כתב בקדשו לומר בליל בדיקת חמץ אחר אמירת 'כל חמירא': יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו. שתזכנו לפשפש בנגעי פתי הנפש אשר גואלנו בעצת היצר הרע. ותזכנו לשוב בתשובה שלימה. ואתה ברחמיך תסייענו ותעזרנו על דבר כבוד שמך. והצילנו מאסור חמץ אפילו מכל שהוא בשנה זו ובכל שנה ושנה. בן יהי רצון".

ולמחרת היום, אחר שהשתדל לשרוף בעצמו את החמץ ולבטלו, יאמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו. שתרחם עלינו ותצילנו מאסור חמץ אפילו מכל שהוא. לנו ולכל בני ביתנו ולכל ישראל. בשנה זו ובכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שבערנו החמץ מבתינו ושרפנוהו. כך תזכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד כל ימי חיינו. ותזכנו לידבק ביצר הטוב ובתורתך ויראתך ואהבתך תמיד. אנו וזרעינו וזרע זרעינו בן יהי רצון".

